

Kristján Jónsson - Í ríkisráðinu (1903)

Útgáfa 1.0 af rafræna skjalinu

Þetta PDF skjal er hluti afraksturs skönnunar á prentuðu eintaki af téðu riti. Markmið þessarar útgáfu er að veita almenningi færi á að eignast sitt eigið rafrænt eintak af því án endurgjalds.

Skjalið er upprunalega birt á vefnum <https://urlausnir.is>. Þar má finna rafrænar útgáfur hinna bindanna og verða nýrri útgáfur af skjölunum í boði þar.

Takmörkun ábyrgðar

Höfundur skjals þessa afsalar sér allri ábyrgð, að því marki sem lög heimila, vegna beinnar og/eða óbeinnar notkunar skjalsins sjálfs eða afurða sem af því leiðir. Þó að stefnt hafi verið að því markmiði að skjalið endurspegli sem best innihald upprunalegu bindanna er hvorki hægt að tryggja né ábyrgjast að það hafi tekist. Framangreint á einnig við um efnislegt innihald prentuðu eintakanna sem skönnuð voru.

Höfundaréttur

Höfundur skjals þessa álitur að hvers kyns höfundaréttur á prentaða eintakinu sé útrunninn.

Hvers kyns höfundarréttur sem höfundur skjalsins gæti hafa skapað sér til handa með skönnuninni sjálfri eða öðru framlagi sínu til sköpunar þess, skal vera meðhöndlaður í samræmi við Creative Commons Zero höfundaleyfið (CC0 1.0 Universal eða síðari útgáfa þess).

Ábendingar

Séu ábendingar um mögulegar úrbætur á skjalinu er hægt að koma þeim á framfæri við höfund þess.

Athugasemdir um þessa útgáfu

Skannað var eintak í vörslu Bókasafns Kópavogs.

Meiriháttar galli á bls. 16.

Höfundur skjalsins: Svavar Kjarrval (svavar@kjarrval.is)

Í ríkisráðinu.

Eftir

Kristján Jónsson

yfirdómara.

Þegar stjórnarskrárfrumvarpið var samþykkt á alþingi í fyrra með samhljóða atkvæðum allra þeirra þingmanna, sem atkvæðisrétt höfðu, var það ófað ætlun og vilji allra þessara þingmanna, að málinu væri nú ráðið til fullnaðarlykta að sinni, það er að segja, að það væri nú búið að fá þau úrslit, sem vér mættum og ættum að una við fyrst um sinn um nokkurt árabíl; skoðunin var sú, að með frumvarpinu, er það yrði að lögum, yrði sett sú stjórnsleg skipun á málum vorum, sem vér ættum að una við, meðan hin nýju, væntanlegu stjórnarlög voru væru reynd og reyndust oss hagnýtt. Reynslan átti að skera úr því, hvort og hvað lengi það gæti orðið, og hún ein gat og getur skorið úr því. — Vegna þessa var svo djúpt tekið í árinni í »Ávarpi« Framsóknarflokksins 18. ágúst f. á., að þar er sagt, að »enginn muni gjörast svo djarfur, að reyna að hreyfa við því (þ: frumvarpinu) á næsta þingi«. — Þessi orð í ávarpinu studdust við það, að Framsóknarflokknum var það þá fullkunnugt, að um þetta atriði, fullnaðarsamþykkingu stjórnarskrárfrumvarpsins án breytinga, voru allir þingmenn þá á einu máli, að allir voru enn fremur á einu máli um það, að stjórnarskrárfrumvarpið mundi gjöra

mjög hagfelda breytingu á stjórnarskipun vorri, að það hefði eigi nein þau ákvæði, sem gjörði það óaðgengilegt fyrir oss, en að verulegar breytingar á því (frumvarpinu) mundi leiða til þess, að málið drægist enn um lengri eða skemmri tíma, eða jafnvel að viðleitni vor til að fá hagfeldar og oss alveg nauðsynlegar breytingar á stjórnlögum vorum lögleiddar færi alveg að forgörðum, og að barátta vor í þessu efni síðan 1895 yrði með því móti alveg árangurslaus. Um þetta var í sumar er leið, eða þangað til fyrir svo sem missiri síðan, lítill eða enginn skoðanamunur; en síðan hefir verið hreyft mótmælum gegn einu ákvæði í stjórnarskrárfrumvarpinu, og það sýnist svo, sem þeim mönnum sé fremur að fjölga, er telji þetta ákvæði svo athugavert og svo háskalegt, að það eigi að breyta stjórnarskrárfrumvarpinu að því er þetta atriði snertir. Að vísu kom þessi skoðun fram þegar um þingtímann í sumar er leið (nfl. á almennum fundi í Reykjavík), en hún virtist þá eigi hafa fengið neina fótfestu, og að minsta kosti er það fullvíst, að enginn þingmaður aðhyltist hana. Síðan hafa þeir ritað um málið, Einar Benediktsson málsfærslumaður, Eiríkur Magnússon master of arts, og Jón Jensson yfirdómari, og er það samhuga álit þeirra, að orðin : *í ríkisráðinu* í 1. gr. stjórnarskrárfrumvarpsins gjöri það alveg óaðgengilegt fyrir oss, svo óaðgengilegt, að það væri bersýnilegur glæpur, að samþykkja það. Sömu skoðun hefir verið haldið fram afdráttarlaust og aflátslaust í blaðinu »Landvörn« síðan það byrjaði að koma út hér í Reykjavík í vetur. Tvent

er það, sem mönnum þessum, mótstöðumönnum stjórnarskrárfrumvarpsins, hefir orðið sérstaklega til ásteytingar í umræðunum um mál þetta, en það eru hin tilvitnuðu orð í ávarpi Framsóknarflokksins og nefndarálit efri deildar alþingis 1902 í stjórnarskrármálinu. Eg átti nokkurn þátt í báðum þessum skjölum, og býst eg því eigi við því, að það verði álitin þarflaus frambleygni af mér eða ástæðulaus íhlutunarsemi, að rita nokkur orð um atriði það, sem nú er orðið að svo hörðu deiluefni. — Eg ætlast til þess, að þau verði á annan bóginn varnarorð fyrir framkomu minni á síðasta þingi í stjórnarskrármálinu, en á hinn bóginn viðvörunarorð til allra þeirra, sem orð mín vilja heyra, um það, að hlaupa nú eigi í gönur, láta nú eigi leiðast út á villustigu, missa nú eigi sjónar á markinu, og stökkva nú eigi út í myrkrið í athugunarleysi og bráðræði.

Það virðast allir hingað til hafa verið samdóna um, að stjórnarskrárfrumvarp síðasta þings sé mjög mikilsvert *stjórnþótar*-frumvarp, að í því felist ákvæði um breytingar á stjórnarfyrríkomulaginu, sem vér jafnan höfum talið mjög mikilsverð fyrir oss, og eru það í raun og veru. Mótstöðumenn frumvarpsins, sem eg ætla að kalla »Landvarnarmenn« fyrir stuttleika sakir, þó þeir skipi sér eigi allir undir merki »Landvarnar«, viðurkenna þetta einnig. Þeir kannast við það, að ákvæði frumvarpsins horfi í framfara-áttina, og að með þeim verði mörgum hinum helztu framfarakröfum vorum

í stjórnþótarmálinu fullnægt. Þetta er nú einnig að mínu áliti vafalaust, og eg hefi ásamt ýmsum öðrum alt síðan 1895 haldið því fram og barist fyrir því, að umbætur í þessa átt væru gjörðar á stjórnarskipun vorri. Nú höfum vér fengið konungsloforð fyrir því, að þessar umbætur fái framgang, og það að einu leyti í frekari og fyllri mæli en farið var fram á 1897, 1899 og 1901, þar sem tekið hefir verið upp meðal umbótanna ákvæðiðum búsetu æðstu landsstjórnarinnar hér á landi samkvæmt því, sem vér höfðum farið fram á 1895 (í þingsál.till.) og í ávarpi ed. til konungs 1901. Þó þess gjörist eigi þörf, nefni eg hér helztu umbótar-ákvæði frumvarpsins, en þau eru þessi: Vér fáum *sérstakan* ráðgjafa, sem ekki má hafa annað ráðgjafa-embætti á hendi, verður að tala og rita íslenzka tungu og hefir aðsetur sitt í Reykjavík; ráðgjafi þessi ber mál vor upp fyrir konungi, og hann ber ábyrgð á stjórnarathöfninni allri, en alþingi hefir vald til að kæra kann fyrir embættisrekstur hans; hann, ráðgjafinn, á sæti á alþingi (þ: er stjórnskipulega skyldur til að mæta þar); með því móti getur þingið samið við hann og unnið með honum að landsmálum. Frumvarpið lengir alþingistímann um fjórðung, fjölgar þingmönnum um 4, breytir tölu þingmanna í hvorri deild þannig, að þjóðkjörnir þingmenn verða jafnan í meiri hluta einnig í efri deild; rýmkar kosningarréttinn að talsverðum mun; fellir niður takmörkun þá á fjárráðarétti alþingis, sem 25. gr. stjórnarskrárinnar inniheldur; breytir ákvæðunum í 28. og 36. gr. stjórnarskrárinnar

þannig, að minni hlutinn (á þingi eða í þingdeild) getur eigi ónýtt ályktanir meiri hlutans með því einu móti, að mæta eigi á fundi.

Þessi upptalning sýnir, hversu margar, miklar og mikilsverðar breytingar á stjórnarfyriřkomulagi voru frumvarpið býður oss; það má segja það í stuttu máli, að úrslit mála vorra verði nú samkvæmt frumvarpinu tekin úr höndum útlendra valdsmanna og lögð í hendur vor, Íslendinga sjálfra; vér fáum *innlenda* stjórn í staðinn fyrir *útlenda* stjórn, og þessi innlenda stjórn verður í öllum athöfnum sínum háð eftirliti alþingis, þannig, að hún í raun og veru mun ekkert færast í fang og ekkert framkvæma nema það, sem alþingi vill vera láta, en verður á hinn bóginn að frámfylgja fyrirskipunum alþingis; annars getur hún eigi haldist sem stjórn landsins. Þetta hefir verið kallað þjóðræði. — Stjórnarbótin, sem heitin er með stj.skrárfrumv., veitir oss *innlenda* eða *islenzka* **þjóðræðisstjórn**.

Þegar þetta er athugað, er það auðsætt, að vér verðum að hugsa oss alvarlega um, áður en vér ráðumst í það, annaðtveggja að fella stjórnarskrárfrumvarp síðasta þings, eða breyta því svo, að tví-sýni verði á því, að það öðlist staðfestingu konungs. Þó er nú í alvöru farið fram á þetta síðara. »Landvarnarmenn« berjast fyrir því, að orðin »í ríkisráðinu« í 1. gr. frumvarpsins verði á næsta þingi feld úr því; að öðru leyti virðast þeir ekki hafa neitt að athuga við frv.; báðir flokkar síðasta þings vilja láta samþykkja frv. óbreytt, eða ekki hefir annað heyrst. Spurningin verður því að eins þessi: Hvað hafa

orðin í 1. gr. frv. »í ríkisráðinu« að þýða? Gjöra þau frumvarpið, sem annars er stórmikil og afar nauðsynleg réttarbót, að »uppgjöf landsréttinda«, að »þjóðernis-afneitun«, að »innlimunarlögum« í Danmörku, o. s. frv., en alt þetta og margt fleira hefir verið sagt, bæði í ritlingi yfirdómara Jóns Jenssonar og í »Landvörn«.

Í 1. gr. stjórnarskrárfrumvarpsins stendur: «Hann (þ: ráðherrann) skal fara svo oft sem nauðsyn er á til Kaupmannahafnar, til þess að bera upp fyrir konungi í ríkisráðinu lög og mikilvægar stjórnarráðstafanir». Það er ekkert haft á móti því, að ráðherrann beri upp fyrir konungi í Kaupmannahöfn lög og mikilvægar stjórnarráðstafanir, en hann á ekki að mega gjöra það í ríkisráðinu. Með því að samþykkja það, gefum vér upp landsréttindi vor, köstum frá oss þjóðerni voru, játumst undir innlimun í Danmerkur-ríki, ofurseljum Danmörku og dönsku valdi Ísland og alt það sem íslenzkt er. Auðvitað eru þetta engar sannanir, að eins gífuryrði og gömul pólítísk slagorð, sem vakin eru upp. En sönnunin fyrir uppgjöf landsréttindanna á að liggja í því, að vér með ákvæðinu um ríkisráðið samþykkjum gildi grundvallarlaganna dönsku hér á landi eða viðurkennum, að þau hafi verið gild hér og séu það. Þessi samþykking eða viðurkenning á nú að hafa áminstar voðalegar stjórnaréttindalegar afleiðingar fyrir oss (uppgjöf landsréttinda o. s. frv.). Þetta verður nauðsynlegt að athuga nokkru nánara, og ætla ég að fara um það nokkurum orðum.

Fyrst ætla eg að svara þeirri spurningu: Voru grundvallarlögin dönsku gildandi fyrir Ísland áður en stjórnarskrárfrumvarpið var samþykkt sumarið 1902? Því verður að svara afdráttarlaust neitandi. Lög þessi voru í upphafi eigi gefin fyrir Ísland og ekki ætluð Íslandi, sbr. kgsbr. 23. sept. 1848; að það var eigi tekið beint fram í sjálfum lögum þessum eða inngangsorðum þeirra, var sprottið af sérstökum atvikum, sem oftsinnis hefir verið gerð grein fyrir og mér þykir eigi ástæða til að minnast nú frekara á. Þau (grundvallarlögin) hafa eigi verið samin á íslenzku, né lögð út á íslenzku, og þau hafa eigi verið birt hér á landi fyrir almenningi. Þau hafa aldrei verið lögð fyrir þing þjóðarinnar, alþingi. Þegar danska stjórnin og ríkisþingið gaf út stöðulögin 2. jan. 1871, var það frá þeirra hálfu viðurkent, að grundvallarlögin væru ekki gildandi hér; annars hefðu stöðulögin orðið breytingarlög á grundvallarlögunum, og hefði orðið að samþykkja þau eftir 95. gr. þessara laga (um grundvallarlagabreytingar); en það var eigi gjört. Stjórnarskrá vor, sem vér höfum búið við nærfelt 30 ár, væri lögleysa ein, ef grundvallarlögin væri gildandi á Íslandi, og það af sömu ástæðunni. Hún er eigi sett samkv. ákvæðum grundvallarlaganna. Hafi þau þannig eigi verið gildandi hér á landi árið 1874, þá hafa þau eigi orðið það síðan, af þeirri einföldu ástæðu, að þau hafa eigi síðan verið tekin hér í lög á fyrirskipaðan hátt, það er: eftir reglunum um lagasetningu vora. — Það var víst líka engin skynbær maður, sem lét sér það til hugar koma, að grundvallarlögin dönsku

væri gildandi lög fyrir Ísland, þegar alþingi 1902 hafði stjórnarskrárfrumvarpið til meðferðar. Af Dana hálfu hefir eigi verið unt að halda því fram síðan 1874 (eða 1871), enda hefir það eigi verið gjört; hitt hefir komið fyrir, að oss hefir verið ógn- að með því, að einstök ákvæði grundvallarlaganna væri gild hér á landi, en þetta er markleysa ein; annaðhvort verða *lögin sem lög að gilda hér*, 2: *lög- in öll*, að svo miklu leyti sem þeim hefir eigi verið löglega breytt, eða ekkert af þeim gildir hér á landi. Og þetta síðara er rétt. Einn hluti þeirra hefir eigi verið lögleiddur hér frekara en annar. Annað mál er það, að í stjórnarframkvæmdinni hefir á stundum verið beitt gagnvart oss ákvæðum grundvallarlaganna; en vér höfum ekkert getað við það ráðið, leitt það hjá oss í bili, en *aldrei* játað þar með, að þetta væri gjört í krafti grundvallarlaganna sem gildandi stjórnлага Íslands.

Eg tel það þannig hafið yfir allan efa, að grundvallarlögin dönsku hafa ekki verið gildandi hér á landi fyrir oss eða fyrir vor mál sumarið 1902. *Hefir nú aukalögin 1902 samþykkt þau sem stjórnarlög landsins* eða *viðurkent gildi þeirra?* *Beinlínis* getur það ekki verið, því að það stendur ekkert um það í stjórnarskrárfrumvarpinu. Mér er persónulega kunnugt um það, að engum þingmanni kom til hugar, að samþykkja grundvallarlögin með atkvæði sínu, og var þessi spurning þá þó sérstaklega athuguð. Og *óbeinlínis* eru grundvallarlögin eigi samþykkt eða viðurkend með þessu ákvæði, því að ákvæðið getur stað- ist, þó að *engin grundvallarlög væri til* (fyrir Danmörku).

Konungurinn mundi eftir sem áður hafa »ráð» (ríkisráð: Statsraad, Geheimstatsraad, Conseil eða því um líkt), og þar ætlast stjórnarskráin til að mál vor séu upp borin fyrir honum. Þegar frumvarp vort var samið, var það kunnugt, að konungur vor hefir »ríkisráð«; um þessa stjórnarstofnun, sem í raun og veru er eins gömul og konungsvaldið í Danmörku, eru reglur settar í grundvallarlögunum. Þar er meðal annars sagt, að »ráðgjafarnir« myndi (»udgöre«) ríkisráðið; en konungur hafi forsæti. En í raun og veru er konungurinn aðal-persónan í þessu ráði; hann einn hefir úrskurðar- og ályktarvald; ráðgjafarnir hafa aðeins tillögurétt.

Nú segir stj.sk.frv. það eitt, að ráðgjafi vor skuli bera mál vor upp fyrir konungi vorum í þessu ráði hans, sem er æfagömul og alþekt stjórnarstofnun. Frumvarpið gerir ráð fyrir því, að þessi stofnun sé til, sem og er, og að af hálfu hinnar dönsku stjórnar verði eigi gerð mótspyrna gegn því, að ráðgjafi vor tali þar við konung, og höfum vér nú vissu fyrir því, að það verður eigi gert. Annars mátti vel búast við því, að frá danskri hálfu yrði því haldið fram, að *ráðgjafi* vor *mætti eigi* og *ætti* eigi að mæta í ríkisráðinu.

Frekara en þetta: að ráðherra *vor* beri *mál vor* upp fyrir *konungi vorum*, Íslandskonungi, í ríkisráðinu, liggur nú eigi í stjórnarskrárfrumvarpinu; hvorki beinlínis né óbeinlínis samþykkir það eða viðurkennir það grundvallarlögin, og það er ekki hin minsta heimild til að leggja frekara í ákvæði frumvarpsins en þau sjálf vilja segja og segja. —

En gerum nú ráð fyrir því, að alþingi hafi bein-

línis eða óbeinlínis með áminstu ákvæði 1902 samþykkt eða viðurkennt grundvallarlögin svo sem gild hér á landi. Hvaða þýðingu hefir þá það? Alls enga í stjórnarfarslegu tilliti. *Þau verða ekki gild fyrir það.* Vér höfum séð það að framan, að grundvallarlögin voru eigi gild hér fram að 1902. Nú verða lagaboð eigi gild hér á landi nema því að eins, að þau séu samín á íslenzku, og samþykkt eftir vissum reglum af báðum deildum alþingis, og síðan auglýst fyrir þegnumum. Þetta hefir eigi verið gert. *Samþykking* þingsins ein út af fyrir sig var eigi nægileg til þess að veita grundvallarlögnum gildi. Og sé hér talað um *viðurkenningu* á gildi grundvallarlaganna frá útkomu þeirra, þá væri sú viðurkenning þýðingarlaus, með því að hún styddist við eða bygði á þeirri *röngu skoðun*, að grundvallarlögin hafi þegar áður verið gild fyrir oss.

Þá held eg ekki, að nein ástæða sé til að ætla það, að ráðgjafi vor Alberti hafi haft það fyrir augum að fá oss til að undirgangast eða viðurkenna eða samþykkja grundvallarlögin. Hvað mundi hann vinna við það? og hvað mundu Danir græða á því? Alls ekkert. Eg sé ekki eitt orð í því, sem komið hefir frá hendi Albertis um stjórnarskrármálið, sem bendi í þá átt, að hann ætli að »fleka« oss til eða »laða« oss til eða »narra« oss til að viðurkenna grundvallarlögin, og eg er viss um, að hann kærir sig ekkert um það; hann sér að það er þýðingarlaust. Í þessu efni verða engin rök fyrir hinu gagnstæða leidd út úr orðum hans í ástæðunum fyrir stjórnarskrárfrumvarpinu, þar sem hann

segir á bls. 5: »að þessar stjórnarathafnir séu bornar upp í ríkisráðinu, er nú sem fyrri stjórnarfarsleg nauðsyn« Hér segir (á dönsku) »forfatningsmæssig«, en ekki »grundlovmæssig«. Hann, ráðgjafinn, styður skoðun sína *ekki* við grundvallarlögin, heidur við það, sem hann eftir stjórnskipulegum reglum álítur nauðsynlegt, og við þá venju, sem áður hefir átt sér stað (»nú sem fyr«). Hann segir þetta eitt: »stjórnarhættir ríkisins eru svo að fornu og nýju, að það verður að telja það óhjákvæmilegt, að þessar stjórnarathafnir séu bornar upp í ríkisráðinu«. Þannig hljóða orð hans, *rétt skilin*, og eg tel það alveg heimildarlaust, að skilja orð hans svo, að hann með þeim hafi viljað »slá því föstu«, að grundvallarlögin væru gildandi stjórnarlög Íslands.

Eg þykist nú með fáum orðum hafa sýnt fram á það, að hvernig sem stjórnarskrárfrumvarpið frá 1902 annars verður skilið, þá gefur það *engá* átyllu til þess að álita, að ríkislög Dana eftir því fái fótfestu hér á landi, að grundvallarlögin verði nokkuð nær því að gilda fyrir mál vor eftir en áður, og að *þetta* verði bygt á ríkisráðsákvæði frv. í 1. gr.

Með ákvæðinu um ríkisráðið í 1. gr. frv. hefir af vorri hálfu verið samþykkt og staðfest venja sú, sem ráðið hefir meðferð mála vorra fyrir konungi síðastliðin 50 ár. Það hefir nú eigi verið fundið svo mikið að þessu út af fyrir sig, því að »landsréttinda-afsalið« og »þjóðernisafneitunin« og »innlimunarsamþykkingin« hefir alt talist leiða af lög-

festingu grundvallarlaganna dönsku sem stjórnskipunarlaga, gildandi fyrir oss. Yfirleitt hefir ekkert annað verið fundið að stjórnarskrárfrumvarpi síðasta þings en það, að með því væri viðurkent eða samþykkt gildi grundvallarlaganna. Eg hefi nú sýnt, að þetta er ekki rétt, og mætti þá ætla, að skynberandi menn, sem vilja eitthvað áfram í þessu stjórnarskrármáli, létu eigi ríkisráðs-ákvæðið, — er engu aðra þýðingu hefir en þá, að staðfesta mjög gamla stjórnarvenju, sem vér ekkert getum ráðið við sjálfir, — villa svo skoðun þeirra á stjórnarskrármálinu af réttri leið, að þeir geri það að kappsmáli, að þessum orðum: »í ríkisráðinu« verði kipt úr frumvarpinu í sumar er kemur. *Verði það gert, er eg í engum vafa um það, að stjórnarskrármálið er þar með fallið*, öll vor barátta síðan 1895 árangurslaus, og lítil útsjón til þess, að vér þá á næsta áratug fáum til leiðar komið nokkurri viðunanlegri breytingu á stjórnarfari voru. — Eftir orðum ráðgjafans í ástæðunum fyrir stjórnarskrárfrumvarpinu, eftir sögu máls þessa síðan haustið 1901, og eftir afstöðu málsins nú þarf enginn að fara í grafgötur um það, að ef ákvæðinu: »í ríkisráðinu« verður nú kipt úr frumvarpinu, þá mun því verða synjað konunglegrar staðfestingar. Skoðun vinstrimanna og hægri-
manna í Danmörku er alveg hin sama um þetta atriði, og vér höfum glöggar og afdráttarlausar yfirlýsingar um hana í konungsbréfum og ráðgjafabréfum síðan 1885, nú síðast í ástæðum ráðgjafans fyrir stjórnarskrárfrumvarpinu.

Þetta ætti almenningur að hafa hugfast.

Hins vegar hefi eg enga von um það, að alþingisfrumvarpið frá 1901 næði nú samþykki alþingis, eða að almenningur nú vilji sleppa búsetu-ákvæðinu, til þess að losna við ríkisráðs-ákvæðið. Málinu væri því stofnað í hinn mesta voða með því að gera áminsta breytingu á frumvarpinu, hvort sem maður heldur lítur á þá hlið þess, sem snýr að stjórninni, eða á þá hliðina, sem veit að almenn-
ingi. Alt stríð vort síðan 1895 væri árangurslaust, og vér yrðum að leggja út í nýja baráttu, sem enginn getur sagt fyrir fram um, hve langvinn mundi verða. Vér stæðum engu betur að vígi í þeirri baráttu en vér höfum staðið síðan 1881. Þegar þessu er þannig farið, og það er ómótmælanlegt, að svo er, þá má það sannarlega kallast viðurlitamikið, að hefja nú baráttu í því skyni, að fella stjórnarskrármálið í sumar, því að mínu áliti stefnir baráttan gegn þessum orðum: »í ríkisráðinu« alveg vafalaust að því einu marki og miði.

Eg hefi aðeins tekið til meðferðar aðalatriði málsins, þau sem vafalaust verða að ráða úrslitum þess í sumar. Eg hefi ekki ætlað að gefa út neitt deilurit, og því síður hefi eg viljað fara í orðaskak við einstaka menn eða einstök blöð. Málið snertir oss alla jafnt, og það er miklu mikilsverðara en svo, að eg vilji gera það að rifrildismáli. Málið á miklu fremur að skoða frá stjórnfræðilegu (pólitisku) sjónarmiði en frá lögfræðilegu. Vér eigum að líta á það, hvað er hin eðlilega og sennilega meining frumvarps-ákvæðanna, en festa oss síður við hitt, hvernig kunni að vera hægt að þýða þau, sé alt lagt út á verra veg. Vér höfum enga ástæðu, ekki hina minstu, til að gruna Alberti um tvöfeldni eða undirferli í máli þessu, og vér höfum heldur ekki neina ástæðu til að ætla, að Danir eða hin danska stjórn sitji á svikráðum við

oss og sé að leitast við að fleka oss. Vér höfum enga ástæðu til að ætla annað en að Alberti og aðrir Danir, sem hafa afskifti af málinu, vilji nú af alvöru leiða það til heppilegra lykta einmitt fyrir oss. Eg trúir því fyllilega, að þeir vilji gera oss ánægða, ef unnt er; en vér verðum að hafa það hugfast, að þeim eru í þessu efni nokkur takmörk sett vegna alríkisins, sem kallað hefir verið, og oss er kunnugt, hver þau takmörk eru (jafnrétti þegnanna og ríkisfriðurinn). Vegna þess hins síðara telja þeir, að alríkið verði að hafa eftirlit með löggjöf vorri og landsstjórn, og að eftirliti því verði að koma fram í ríkisráðinu. Þetta er eigi ný kenning, heldur gömul, og held eg að vér getum eigi vel haft neitt á móti henni, meðan samband vort við Danmörku er eins og það er og vér erum ekki meiri menn en vér erum. En sé þetta svo, þá er oss sjálfum einmitt nauðsynlegt, að ráðherra vor hafi *rétt til* að mæta í ríkisráðinu. — En þar mætir hann aðeins til þess, að bera mál vor fram fyrir konung og tala máli voru og Íslands. Hann hefir þar sannarlega *sérstöðu*, því að undirskrift *hans eins* með konungi veitir ályktunum um sémál vor gildi. Það gagnar eigi, þótt einn af hinum dönsku ráðgjöfum vildi leggja til undirskrift sína; hún væri marklaus, og ályktunin þar af leiðandi ógild. Þar á móti getur konungur látið hvern af hinum dönsku ráðgjöfum sínum sem vera vill undirskrifa með sér ályktanir, snertandi danska ríkið, þótt þær heyri undir verksvið annars ráðgjafa, og er ályktunin þá gild. Staða ráðgjafa vors í ríkisráðinu er því önnur en t. d. innanríkisráðgjafans. Ennfremur verður ráðgjafi vor skipaður eftir stjórnarskrá vorri til þess aðeins að hafa á hendi störf, sem liggja fyrir utan verksvið grundvallarlaganna; meðan hann fer eigi út fyrir verksvið sitt, getur hann fyrir því *eigi* borið neina ábyrgð fyrir ríkisþinginu samkvæmt grundvallarlögunum.

Ríkisþingið getur engin afskifti haft af hans störfum, og þess vegna enga ábyrgð gert gildandi gegn honum.

Það er engin sönnun í þessu máli, heldur að eins órökstudd fullyrðing, að úr því að hann mæti í ríkisráðinu, þá verði hann að sæta sömu kjörum um ábyrgðina eins og dönsku ráðgjafarnir, og að réttarstaða hans í ráðinu verði þá að vera söm og hinna ráðgjafanna.

Þetta er rangt,

af því að hann er skipaður eftir stjórnarskránni, en ekki eftir grundvallarlögunum.

af því að verksvið hans eru sérmál Íslands, sem liggja fyrir utan valdsvið grundvallarlaga og dómsvald ríkisréttar,

af því að hann ber ábyrgð fyrir alþingi og á varnarþing fyrir hæstarétti, en þetta hafa verið lög vor nærfelt 30 ár síðastliðin, og hefir ráðgjafi vor allan þenna tíma »átt sæti« í ríkisráðinu.

Ríkisráðið verður að nokkru leyti íslensk stofnun; það lýtur bæði grundvallarlögunum og stjórnarskrá vorri. Forsæti hefir konungur Danmerkur og konungur Íslands; í því sitja ráðgjafar eftir grundvallarlögunum og ráðgjafi eftir stjórnarskrá Íslands; þeir hafa hvorir um sig sitt lögmælt verksvið, og þeir bera hvorir um sig ábyrgð eftir sínum stjórnarlögum, þeim er þeir eiga að hlyða. —

Mér virðist þetta ábyrgðarmál vera ofureinfalt, ef það er aðeins skoðað með heilbrigðri skynsemi, og vér gerum ráð fyrir því, að vér höfum ráðherra, sem hegðar sér eins og gætnum og greindum manni sæmir.

Tilgangur minn með línunum þessum var sá, að færa rök fyrir því, að vér höfum *eigi* samþykkt eða viðurkennt gildi grundvallarlaganna dönsku með r. gr. stjórnarskrárfrumvarpsins (orðunum: »í ríkisráð-

inu») hvorki beinlínis né óbeinlínis, og að vér þurfum eigi fyrir þá sök að víla fyrir oss að samþykkja frumvarpið óbreytt í sumar er kemur. Eg hefi enn fremur bent á það, að breyting á frumvarpinu í þessu atriði mundi leiða til þess, að frumvarpið félli niður, og að ekkert yrði að sinni úr hinni eftirþráðu stjórnarskrárbreytingu. En gerum nú ráð fyrir því, að frumvarpinu yrði breytt í áminstu atriði, og það síðan öðlaðist konungsstaðfestingu. Ætli ráðgjafi vor gæti þá komist hjá því, að bera mál vor upp í ríkisráðinu? Nei, vafalaust ekki; það mundi alt að einu verða talin stjórnarfarslegs nauðsyn, að hann bæri þau þar upp, og venju þeirri mundi verða haldið áfram óhaggaðri, sem fylgt hefir verið síðastliðin 30 ár. En þá sýnist það vera nokkur hégómi, sem er verið að deila um, og hefir miklu fremur »theoretiska« en »praktiska« þýðingu, eins og tekið var fram í nefndaráliti efri deildar alþingis í sumar er leið.

En það er enginn »hégómi«, og hefir sannarlega ekki eingöngu »theoretiska« þýðingu, þegar deilumálinu er haldið uppi til þess að stöðva framgang stjórnarskrármálsins, sem annars virðist vera komið á góðan rekspöl, og það mega allir vera fullvissir um, að hér er um bein banaráð við málið að tefla. Þeir sem vilja framgang stjórnarskrármálsins nú, verða að vera einráðnir og einbeittir í því, að samþykkja stjórnarskrárfrumvarpið frá síðasta þingi óbreytt í sumar er kemur, og það vona eg fyrir mitt leyti að enginn vafi verði um við næstu þingbyrjun.

(14/4 1903).

Rit þetta er út gefið að tilhlutun Framsóknarflokksstjórnarinnar.
